

Filosofia. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies, 1(31): 15-31.

3. Krymskyi, S.B. 2003. Zapyty filosofskyykh smysliv [Issues of philosophical meanings]. Kyiv: Vyd. PARAPAN.

4. Mochernyi, S.V. 2001. Metodolohiia ekonomichnoho doslidzhennia [Methodology of economic research]. Lviv.

5. Chyzhevskiy, D. 1992. Narysy filosofii na Ukraini [Essays on philosophy in Ukraine]. Kyiv: Orii.

Э. Н Герасимова.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ХОЗЯЙСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЖИЗНЕННЫХ СТРАТЕГИЯХ ГЛОБАЛИЗИРОВАННОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация. Современный мир характеризуется стремительными изменениями в жизненных стратегиях глобализирующегося общества, что обуславливает требования к уровню социально-философских исследований хозяйственно-экономической деятельности, которая определяется глубинными источниками социокультурной динамики и поиском гармонизации и взаимодействия в обществе. Соответственно, меняется исторический характер теоретико-методологических концепций познания хозяйственно-экономического бытия, в которых прослеживается тенденция формирования своеобразного интеллектуального стиля и способов его проявления с учетом социокультурных особенностей мировосприятия.

Ключевые слова: человек, глобализированное общество, хозяйственно-экономическая деятельность, социокультурные устои

E. Gerasymova

SOCIO-CULTURAL FEATURES OF ECONOMIC ACTIVITY IN LIFE STRATEGIES OF GLOBALIZED SOCIETY

Introduction. States that the analysis of the mechanism of interaction of global economic processes and material production with the national paradigm of socio-economic knowledge is an urgent problem of social philosophy. The basis of this paradigm is created by the national-semantic field of economic development of each nation in the new conditions of a globalized society. **The aim** of the publication is to identify the socio-cultural features of economic activity in the life strategies of a globalized society. The research **Research methodology** is determined by the historical-sociological, socio-cultural, and socio-philosophical materials. Cultural-historical, analytical, hermeneutic, and comparative methods were the basic research methods. The dialectical method, in turn, provided a study of processes and phenomena of social reality in terms of systemic development and the relationship of events. **Research results.** The modern world today is characterized by rapid changes in the life strategies of a globalized society, shaped the requirements to the level of socio-philosophical research of economic activity. At the same time, theoretical and methodological approaches to modern concepts of cognition of economic life are changing reflecting the formation of a kind of intellectual style to the analysis of economic activity in a globalized society. The style accumulates the results of the functioning of the socio-economic system and a way of reproducing the material support of public life, taking into account its historical, socio-cultural features of existence. **Discussion.** Separately, we can note the research of the value-semantic context of modern society, humanitarian and scientific strategies of Ukraine's entry into the XXI century by famous Ukrainian philosophers V. Andrushchenko, I. Bychko, V. Horskyi, L. Drotianko, S. Krymskyi, M. Mykhalchenko, M. Popovych, and others. **Conclusion.** The multivariate demonstration of economic existence stems from the unlimited space of meanings, primarily of socio-cultural principles, and therefore the loss of orientation in meaningful life approaches always leads to the deformation of the traditional system of goals and values of human existence, inherent in the Ukrainian community, increases the probability of demonstration in social relations of systemic errors and utopias. That is why the search for specific forms of organization of economic activity in the broad sense of this category for each national socio-economic system, taking into account the historical, temporal, spatial, and other internal and external factors of the world order is intensifying.

Keywords: man, globalized society, economic activity, values, technocracy, socio-cultural features.

УДК 504+502.22 "20" (045)

Л. Г. Дротянко

ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: РИЗИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Національний авіаційний університет
ORCID ID: 0000-0001-7041-5787; RESEARCHER ID: B-4168-2019

Анотація. У статті досліджуються особливості кризових явищ у відношенні «людина – природа» на початку ХХІ століття, які пов'язані з розширенням техносфери. Уточнено зміст терміну «техносфера» з позицій філософського світогляду. Показано, що технологічний розвиток людства у ХХІ столітті зачіпає не лише техногенне середовище на планеті Земля, а й значною мірою порушує природний стан космічного простору через запуски штучних супутників, ракет тощо, які з плином часу виходять із ладу й стають космічним сміттям. Отже, далекий космос стає для землян ближчим не лише з точки зору його вивчення, але й із точки зору негативного впливу технологічного його освоєння людством. У зв'язку із цим у статті розглядаються можливі екологічні ризики, зумовлені подальшим наростанням технологічної діяльності людства у космосі.

Ключові слова: природа, техносфера, техногенна цивілізація, екологічна криза, технологічний розвиток, космічна діяльність, екологічні ризики.

Вступ

На початку ХХ століття В. І. Вернадський мріяв про перехід біосфери як природного середовища існування всього живого у ноосферу як сферу розуму, сферу розумної діяльності людей у біосфері. Він з оптимізмом дивився в майбутнє людства: «В геологічній історії біосфери перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона зрозуміє це і не буде використовувати свій розум і свою працю на самознищення», – писав він (Мочалов, Оноприенко,

2012: 558). Він і його послідовники вважали перехід біосфери в ноосферу загальним благом для людей, оскільки вважали, що людство здатне приборкати стихійні процеси як у природі, так і в суспільстві. Вони вірили в торжество людського розуму!

Проте вже з кінця 60-х років ХХ століття вчені, перш за все устами членів Римського клубу, заговорили про виживання людства через якраз нерозумну діяльність людей у природі. З тих пір ґрунтовне дослідження проблеми відношення людини й суспільства до біосфери почалося і в

природничих науках, і в міждисциплінарних галузях, і в суспільствознавстві. Значну увагу осмисленню проблем, які отримали назву екологічних, почали приділяти й філософи. Проходили міжнародні наукові й філософські конгреси, конференції та інші формати наукових заходів, на яких обговорювались причини, наслідки та можливі шляхи подолання негативних тенденцій у розвитку техногенної цивілізації. Вчені, представники громадських організацій приймали декларації, надсилали звернення до держав і урядів різних країн, до ООН і ЮНЕСКО тощо. Як відомо, було прийнято чимало спільних міждержавних і міжнародних угод щодо природокористування та природо-захисту (на зразок Кіотської угоди про встановлення квот щодо шкідливих викидів у навколишнє середовище). Але, як свідчать тривожні екологічні тенденції вже у XXI столітті, стан біосфери не стає кращим, а, навпаки, технологічна діяльність людей в умовах техногенної цивілізації суттєво розширюється за межі земної атмосфери. Зазначене спонукає до філософського осмислення процесів подальшої технологізації біосфери і ближнього космосу.

Мета дослідження

Мета дослідження впливає з розмірковувань щодо впливів техногенного розвитку людства на стан біосфери: уточнивши зміст понять «техногенна цивілізація» та «техносфера», виявити нові аспекти технічної й економічної діяльності людства та можливих ризиків для природи і соціуму в XXI столітті.

Методологія дослідження

Важливими методологічними засобами досягнення сформульованої мети дослідження є соціокультурний, системний і міждисциплінарний методологічні підходи, принципи герменевтики та історизму, а також метод культурно-семантичного аналізу. Вони дозволяють розглянути сучасну екологічну кризу в соціокультурній динаміці, залучити до аналізу існуючі дослідження не лише в галузі філософії, але і в сучасних природничих та міждисциплінарних науках.

Результати

Термін «техногенна цивілізація» почали широко використовувати перш за все методологи науки для аналізу особливостей розвитку сучасної науки та заснованих на ній технологій із кінця XX століття. В. С. Стьопін визначив його зміст через низку нових ознак, притаманних перш за все західному суспільству, які суттєво вплинули на прискорення всіх суспільних процесів. За його визначенням, коли техногенна цивілізація сформувалась у відносно зрілому вигляді, екстенсивний розвиток історії замінився інтенсивним; просторове існування – часовим; резерви зростання черпаються вже не за рахунок розширення культурних зон, а за рахунок перебудови попередніх способів життєдіяльності і формування принципово нових можливостей. Та найголовнішою ознакою цього етапу розвитку суспільства стала заміна системи цінностей: цінністю вважається сама інновація, оригінальність, загалом нове (Степин, 2003: 19-20). Виходячи із цих нових ознак, вважається, що техногенний етап у цивілізаційному розвитку суспільства нараховує не більше, ніж три століття. Проте за характером і темпами змін, які відбулися впродовж XVIII-XX століть,

він багатократно випередив традиційний період становлення західного суспільства.

Техногенна цивілізація сформувала нову мету: освоєння природи, підкорення її своїм потребам, використання її, як вважалося, безмежних багатств. Як слушно зазначає В. С. Стьопін, цій цивілізації «притаманне розуміння природи як упорядкованого, закономірно облаштованого поля, в якому розумна істота, яка пізнала закони природи, здатна здійснити свою владу над зовнішніми процесами й об'єктами, поставити їх під свій контроль» (Степин, 2003: 24). Тобто ставилося завдання винайти такі технології, які б сприяли досягненню поставленої мети. І, як відомо, суспільству вдавалося досить довго ставити під свій контроль природні процеси, проте таке «регулювання» природних явищ у XX столітті обернулось екологічними проблемами, які досягли всепланетарного масштабу. Нищення природи, подальше стрімке впровадження все нових технологій, захоплення технологічною діяльністю все нових територій та їхнє забруднення викидами внаслідок виробничих процесів зумовили глобальні кризи, серед яких чи не найзначнішою є саме екологічна, оскільки стоїть питання виживання людства, а не просто життя.

Поряд із терміном «техногенна цивілізація» у філософії XXI століття почали використовувати термін «техносфера», зміст якого співвідноситься з попереднім, уточнюючи особливості технологічної діяльності людства в природі. У цьому плані цікавою й глибокою за змістом є монографія Н. В. Попкової «Філософія техносфери» (Попкова, 2009). Дослідниця розглядає такі характеристики техносфери: 1) фактори технологічного росту – природні (вплив біосфери і природних умов), соціальні (роль суспільно-політичних взаємодій), культурні (вплив духовно-світоглядних процесів), внутрішньо-технічні (вплив власне технологічних зв'язків); 2) облаштування техногенного середовища, яке вказує стан його елементів, масштаб і усталеність його просторових систем, ступінь об'єднання його окремих ділянок у єдине ціле; 3) суперечності техногенного середовища, які відображають результати технічного впливу на природу і життя людей; 4) рівень технізації середовища мешкання людей, який вказує на те, який спосіб детермінації життя переважає – біосферний чи техногенний; 5) ступінь необхідності техногенного середовища для виживання людини, який вказує на можливість зберігати звичний рівень задоволення потреб без функціонування техногенного середовища та його подальшого розвитку; 6) автономність техногенного середовища, яка показує залежність функціонування технологічних процесів та збереження техногенного середовища без впливу людини і притоку ресурсів; 7) незворотність техногенного середовища, яка характеризує можливість повернення елементів техногенного середовища до природного стану за умови зупинення або зміни технологічних процесів (Попкова, 2009: 7-8). Отже, із аналізу зазначених характеристик можна визначити техносферу як природний простір, освоєний людством упродовж усієї його історії за допомогою техніки і технологій, які історично змінювались з розвитком науки, виробництва, зміною соціально-культурних умов життя суспільства. Поняття техносфери дозволяє більш глибоко й масштабно аналізувати зміни у відношенні «природа

– суспільство» в соціокультурній динаміці, оскільки наведені вище характеристики техносфери окреслюють не лише матеріальні аспекти діяльності людей у природі, але й світоглядно-духовні.

Як відомо, людство не лише не підкорювало природу, але й руйнувало біосферу Землі, деформувало природні процеси, що вело до знищення цілих біологічних видів. Через сучасну технологічну діяльність соціуму сформувалось таке техногенне середовище, яке, з одного боку, забезпечує людям більш комфортні умови життя порівняно з тими, які надає природне середовище, але, з другого боку, все більш непередбачуваними стають наслідки функціонування такої техносфери. Наростання екологічної кризи у світовому масштабі вимагає об'єднання зусиль філософів і представників різних наукових галузей для системного осмислення існуючої екологічної ситуації, виявлення закономірностей розвитку техносфери, а також тенденцій, які стануть домінуючими у майбутньому, для визначення ризиків, що постануть перед світовою спільнотою вже в цьому столітті.

В. І. Онопрієнко і М. В. Онопрієнко справедливо зазначають, що «ідея перетворення світу і підпорядкування людиною природи була домінуючою в культурі техногенної цивілізації на всіх етапах її історії, аж до нашого часу. Ця ідея було і залишається в якості найважливішої складової того «генетичного коду», який визначав саме існування й еволюцію техногенних суспільств» (Онопрієнко, 2014: 24). У зв'язку із цим автори закликають до обґрунтованої оцінки техніки, яка «повинна базуватися на адекватному розумінні технічної реальності і технічного знання. Оцінка техніки зможе виконувати функції фільтра і селектора стосовно технічних (і не тільки технічних) інновацій» (Там само: 25).

У сучасній філософській і науковій літературі представлено чимало досліджень за вказаною проблематикою. Перш за все, це праці представників Римського клубу, які продовжують не лише виявляти особливості екологічної кризи, але й створюють глобальні математичні моделі, впровадження яких, на їхню думку, сприятимуть мінімізації екологічних ризиків для подальшого існування людства. Так, ще в 90-х роках минулого століття Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз і Й. Рендерс у книзі «За межами допустимого: глобальна катастрофа чи стабільне майбутнє?» проаналізували екологічний стан планети і вказали на майбутні ризики, з якими зіткнеться планета, якщо уряди країн спільними зусиллями не почнуть вирішувати накопичені екологічні проблеми. Головну увагу вони приділили аналізу того аспекту економічної динаміки, який суттєво впливає на біосферу планети, зокрема привівши до «перевищення межі стійкості екології до техногенного впливу на неї» (Медоуз, Рендерс, 1999: 582). Вони попередили про непередбачувані наслідки такого господарювання, запропонувавши глобальну модель розвитку світової динаміки, яка ґрунтувалась на відновлюваних джерелах енергії, сировини тощо, та враховувала інтереси всіх глобальних гравців світової арени.

Більше двох десятиліть пройшло з тих пір, проте конкуренція, жадібність, перш за все транснаціональних корпорацій, відсутність політичної волі у провідних держав погіршили

екологічну ситуацію у світі. Більше того, конкуренція в боротьбі за прибутки, за першість у військовій сфері тощо перейшла у космічний простір. На навколосезонну орбіту виводяться вже не десятки, а сотні супутників, одні з яких мають цивільний характер – покращення мобільного зв'язку, Інтернету, передачі й отримання економічної, наукової і т. п. інформації, спостереження за кліматичними умовами тощо, а інші – військовий, спрямований на отримання розвідувальних даних про розташування військових баз, проведення військових навчань, знищення військових об'єктів тощо. Розширення техносфери за межі земної атмосфери погіршує стан біосфери землі, оскільки за кілька десятиліть освоєння космічного простору землянами на навколосезонній орбіті накопичилося чимало технічного космічного сміття, яке загрожує в тому числі й мирному освоєнню космосу. Можна говорити, що за час освоєння космічного простору, особливо у XXI столітті, людство створило техногенну оболонку планети, яка слабо узгоджується з її біологічною оболонкою.

У навколосезонному космічному просторі функціонують уже не окремі технічні космічні об'єкти, а цілі виробничі, виробничо-наукові, військові технічні комплекси, між якими встановлюються технологічні зв'язки, які вказують на взаємозалежність у їхньому нормальному функціонуванні, незалежно від державного підпорядкування. Особливу роль у міжнародній, міждержавній співпраці відіграє МКС – міжнародна космічна станція, до якої приєднують технічні комплекси різні країн, діяльність яких залежить від рівня співпраці між державами, а також між космонавтами та астронавтами. І хоча представники різних країн виконують різні завдання, проте від їхнього порозуміння і взаємної допомоги у прямому сенсі залежить виживання в умовах такого непередбачуваного космосу. Одним із прикладів можна назвати ситуацію, яка склалася навколо МКС в середині листопада цього року, коли і в американський НАСА, і в російський ЦУП одночасно надійшла інформація про загрозу МКС з боку космічного сміття. НАСА і ЦУПом було прийнято узгоджене рішення щодо переміщення екіпажів астронавтів і космонавтів до спускових апаратів, щоб уникнути людських жертв. Загрози цього разу вдалося уникнути, але цей факт спонукає до подальших узгоджених рішень і дій усіх держав-учасників освоєння космічного простору.

Це зауваження стосується не лише польотів до ближнього космосу, але й до більш далеких планет – Венери, Марса, Юпітера та інших, до яких провідні країни вже відправили свої космічні апарати. І хоча не всі спроби у цій справі увінчані успіхом, подальші зусилля в освоєнні далекого космосу спонукатимуть до об'єднання наукових, технічних, фінансових зусиль космічних держав. Важливо, щоб освоєння космічного простору на нинішньому етапі функціонування техносфери відбувалося в інтересах усього людства на принципах антропокосмізму, про що ми писали в одній із праць, присвячених аналізу антропологічного контексту взаємозв'язків наукового космізму і постнекласичної науки, актуалізація

якого «пов'язана з тим, що провідні в технічному і технологічному відношеннях країни в особі їхніх військових організацій прагнуть використовувати освоєний суспільством космічний простір з метою ведення «зоряних війн», шпигунської діяльності тощо не лише щодо інших країн, але й щодо окремих громадян з метою втручання в їхнє приватне життя» (Дротянко, 2018: 5). Особливої актуальності дослідження саме цього аспекту функціонування технічної сфери набуває в умовах загострення глобальної екологічної кризи, про що йшлося вище.

Обговорення

Вчені і філософи різних країн протягом уже трьох десятиліть закликають світову спільноту виробити так звану космічну або глобальну свідомість. Перш за все, слід знову звернутися до роздумів В. І. Вернадського, який ще в 40-х роках ХХ століття писав, що людство вже у ХХ столітті постало як геологічна сила планети і тому змушене взяти на себе відповідальність за подальшу еволюцію і біосфери, і людини (Вернадский, 1997: 335-336). Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття його думку про відповідальність людей за долю природи і свою власну підтримав М. М. Моїсєєв. Аналізуючи вплив сучасного науково-технічного прогресу, і зокрема інформаційних технологій, на природні й соціальні процеси, він розробив концепцію коеволуції природи і суспільства на засадах вироблення всім людством Колективного Загальнопланетарного Розуму або Колективного Інтелекту і Колективної Волі (Моїсєєв, 2004: 437). Лише на цій загальнолюдській підставі, вважає вчений, є можливим виживання і розвиток усієї світової спільноти в майбутньому, оскільки саме біосфера та екологічні наслідки діяльності людей будуть суттєво впливати на сценарії розвитку людського суспільства.

У відомій праці «Третя хвиля» Е. Тоффлер також досліджував роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку світової цивілізації та техногенні наслідки для біосфери і життя людей. Він пише, що «найбільш розвинені в технологічному відношенні країни відчувають нині кризу транспортних засобів, з масовими системами перевозок, навантаженими до межі, з дорогами та шосе, забитими машинами, з незначною кількістю майданчиків для паркування, із серйозною проблемою забруднення, з аваріями і пробками, які стали звичними...» (Тоффлер, 1999: 329). Від часу написання цього твору пройшло більше двох десятиліть років, і описані Е. Тоффлером техногенні проблеми і ризики сучасного суспільства охопили не лише розвинені у технологічному відношенні країни, а й усі країни і континенти загалом. На його думку, сьогодні формується холистичний світогляд у значної кількості людей на планеті. Вони «переживають щодо голоду чи війни, які відбуваються за десятки тисяч миль від них» (Там само: 481). Повсюдно на планеті спостерігається спрямованість людей до «єднання» і «сусідства», що в майбутньому сприятиме виробленню «космічної свідомості».

Е. Морен також переймається сучасними проблемами науково-технічного прогресу у світі та його наслідками для природи і суспільства. У творі з красномовною назвою «До прірви?» (Морен, 2011) він

уже на початку ХХІ століття закликає формувати «контекстуальне і комплексне планетарне мислення», яке б містило в собі мислення про політику, економіку, демографію, екологію, збереження біологічного, екологічного, культурного і регіонального багатства в масштабах планети. Особливе місце в цьому переліку має формування екологічного планетарного мислення, «яке замість того, щоб ізолювати об'єкт дослідження, розглядати його взаємозв'язки і його екологічні взаємовідношення, що саморегулюються, з культурним, соціальним, економічним, політичним, природним оточенням» (Морен, 2011: 39). На думку вченого, «планетарне мислення не протиставляє універсальне і конкретне, загальне й одиничне. Універсальне стає особливим, – це космічний універсум, а конкретне – це універсум земний» (Морен, 2011: 40).

Це поєднання Е. Морен уявляє і в розвитку усього комп'ютерно-інформативно-комунікаційного комплексу. Він зазначає, що цей комплекс робить можливою, з одного боку, міжнародну комунікацію почуттів, натхнення і знань, а з іншого боку – шахрайство й фінансовий бандитизм. «Інформатика дозволяє контролювати особисте життя кожного через посередництво телесупутників, що у зв'язку з біологічною маніпуляцією дасть тоталітаризму новий стиль небувалої влади, порівняно з якою мрії тоталітарних режимів минулого, здадуться нам дуже наївними», – пише Е. Морен (Морен, 2011: 109). Саме тому реформа мислення, за його переконаванням, постає ключовою антропологічною й історичною проблемою: «Ніколи в історії людства відповідальність за мислення і за культуру не мала такого вирішального значення, як сьогодні» (Морен, 2011: 41).

Пророчими, у зв'язку із сучасною пандемією через поширення на всій планеті COVID-19, є його прикінцеві слова у названій книзі: «...вже бактерії і віруси нам продемонстрували, що вони завжди виходять сильнішими із ситуації, в якій їх намагаються остаточно знищити. Майбутнє завжди тамує в собі ризики, небезпеки і невідомість, але воно також може нести в собі здатність до творчості, розвитку, розумінню й доброти, здатності нового мислення людства» (Морен, 2011: 118). Людству, особливо його мислячій частині, залишається дослухатися до застереження мислителя. І хоча й сьогодні у масовій свідомості, як зазначає Н. В. Попкова, «ще спостерігається оптимістичний погляд на природу як на невичерпну кладову матеріальних ресурсів, а на техніку – як на універсальний засіб задоволення потреб, усе більше людей усвідомлюють кризовий стан природного середовища» (Попкова, 2009: 88).

Питанням вирішення проблеми «людина – природа» у ХХІ столітті займається О. П. Скиба в контексті формування екологічної культури суспільства. Дослідниця вважає, що колективну екологічну свідомість можна формувати лише на шляху втілення в суспільне життя принципів екологічної етики, яка «у відносинах «людина – природа» визнає моральний статус природи, надає високу оцінку її нематеріальним цінностям» (Скиба, 2021: 147). Про необхідність формування глобальної екологічної свідомості в умовах глобалізованого соціуму ми також писали в одній із попередніх праць (Gudmanian, Drotianko, Shostak, Kleshnia, Ordenov, 2020). Ми

наголошували, що вироблення екологічної глобальної свідомості є можливим на шляху дотримання положень прийнятої Організацією Об'єднаних Націй Концепції стійкого розвитку, до якої входять і вимоги дотримання всім людством принципів бережного ставлення до природи планети і космічного простору загалом.

Висновки

Як показано в дослідженні, до вже існуючих екологічних проблем людство своєю технологічною діяльністю, стрімким розширенням техносфери у космічному просторі додає нові, які пов'язані з освоєнням космосу, ще більше поглиблюючи світову екологічну кризу. Спільна діяльність держав, які мають пряме відношення до утворення техногенної оболонки Землі, – США, Російської Федерації, Індії, КНР та, меншою мірою, деяких інших – у нинішньому столітті перейшла і в практичну площину щодо облаштування техногенної оболонки. А саме: держави, які беруть участь в освоєнні космічного простору, порахували, яка частка космічних апаратів запущена кожною з країн, скільки приблизно космічного сміття припадає у зв'язку із цим на кожну країну, і домовились зайнятися прибиранням свого космічного сміття. Проте самі процеси прибирання наштовхуються на фінансові, економічні, науково-технічні труднощі, а також на духовно-світоглядні позиції представників правлячих кіл зазначених країн.

Покращення екологічної ситуації в біосфері Землі і навколоземному просторі може відбуватися лише за умови, що впливові міжнародні організації, видатні сучасні вчені в різних галузях науки, громадські екологічні рухи в усіх країнах зможуть об'єднати свої голоси на підтримку екоцентричного підходу і в дослідженні природного середовища в широкому його розумінні, і в його техніко-технологічному освоєнні. Цей світоглядно-методологічний підхід сприятиме виробленню адекватної оцінки існуючих природних ресурсів, а також оцінки ступеня взаємозалежності суспільства і біосфери загалом, встановленню межі, за якою можуть розпочатися незворотні руйнівні процеси, катастрофічні як для природи, так і для існування соціуму. У цьому відношенні хочеться застосувати моральний імператив І. Канта, назвавши його всесвітнім екологічним імперативом, в контексті якого були б почутими заклики і Е. Морена (формуванню контекстуальне і комплексне планетарне мислення), і М. М. Моїсеєва (виробляти всім людством Колективний Інтелект і Колективну Волю).

Список літератури

1. Мочалов І. І., Оноприєнко В. І. В. І. Вернадский. Наука. Філософія. Чоловік. К 150-летию со дня рождения В. И. Вернадского. Кн. 2. – Киев: «Информ.-аналит. агентство», 2012. – 631 с.
2. Степин В. С. Теоретическое знание. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 744 с.
3. Попкова Н. В. Філософія техносфери. Изд. 2-е. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 344 с.
4. Оноприєнко В. І. Техногенне суспільство і техногенна цивілізація: ознаки, еволюція, ризики, стратегія контролю / В. І. Оноприєнко, М. В. Оноприєнко // Вісник Національного

авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – Вип. 2 (20). – К.: НАУ, 2014. – С. 22-26.

5. Медоуз Д. Х. За пределами допустимого: глобальная катастрофа или стабильное будущее? / Д. Х. Медоуз, Д. Л. Медоуз, Й. Рендерс // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – М.: Academia, 1999. – С. 572-595.

6. Дротянко Л. Г. Науковий космізм і постнекласична наука: антропологічний контекст взаємозв'язків / Л. Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: збірник наукових праць. – Вип. 2 (28). – К.: НАУ, 2018. – С. 5-11.

7. Вернадский В. И. О науке. Т. 1. Научное знание. Научное творчество. Научная мысль. – Дубна: Феникс, 1997. – 576 с.

8. Моисеев Н. Н. Информационное общество: возможность и реальность / Н. Н. Моисеев // Информационное общество. – М.: АСТ, 2004. – С. 428-451.

9. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ, 1999. – 784 с.

10. Морен Э. К пропасти? – СПб, Алетейя, 2011. – 136 с.

11. Скиба О. П. Екологічна культура як складова духовності сучасної людини / О. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: збірник наукових праць. – Вип. 1 (33). – К.: НАУ, 2021. – С. 146-149.

12. Gudmanian, A., Drotianko, L., Shostak, O., Kleshnia, H., Ordenov, S. Transformation of ecological consciousness in the process of solving global ecological problems. 2020 E3S Web of Conferences 175, 14017.

References

1. Mochalov, I. I., Onoprienko V. I. 2012. V. I. Vernadskiy: Nauka. Filosofiya. Chelovek. K 150-letiyu so dnya rozhdeniya V. I. Vernadskogo [V. I. Vernadsky: Science. Philosophy. Human. To the 150th anniversary of the birth of V. I. Vernadsky]. Kn. 2. Kyiv: "Inform.-analit. Agentstvo".

2. Stepin, V. S., 2003. *Teoreticheskoe znanie* [Theoretical knowledge]. Moscow: Progress-Traditsiya.

3. Popkova, N. V., 2009. *Filosofiya tehnosfery* [Philosophy of the technosphere]. Moscow: Knizhnyiy dom 'LIBROKOM'.

4. Onoprienko, V. I., Onoprienko, M. V., 2014. "Tehnogenne suspilstvo i tehnogenna tsivilizatsiya: oznaki, evolutsiya, riziki, strategiya kontrolyu" [Technogenic support and technogenic civilization: signs, evolution, risks, control strategies]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies*, 2 (20), 22-26.

5. Medouz, D. H., Medouz, D. L., Renders, Y., 1999. "Za predelami dopustimogo: globalnaya katastrofa ili stabilnoe budushee?" [Out of bounds: a global catastrophe or a stable future?]. *Novaya postindustrialnaya volna na Zapade. Antologiya*. Moscow: Academia.

6. Drotianko, L. H., 2018. *Naukovyi kosmizm i postneklasychna nauka: antropologichnyi kontekst vzaiemoviazkyv* [Scientific cosmism and post-nonclassical science: anthropological context of interactions]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies*, 2 (28), 5-11.

7. Vernadskiy, V. I., 1997. *O nauke. T. 1. Nauchnoe znanie. Nauchnoe tvorchestvo. Nauchnaya mysl* [About science. T. 1. Scientific knowledge. Scientific creativity. Scientific thought]. Dubna: Feniks.

8. Moiseev, N. N., 2004. *Informatsionnoe obschestvo: vozmozhnost i realnost. Informatsionnoe obschestvo* [Information Society: Opportunity and Reality. Information society]. Moscow: AST.

9. Toffler, E., 1999. *Tretya volna* [Third wave]. Moscow: AST.

10. Moren, E., 2011. *K propasti?* [To the abyss?]. SPb, Aleteyya.

11. Skyba, O. P., 2021. *Ekologichna kultura yak skladova dukhovnosti suchasnoi liudyny* [Ecological culture as a component of the spirituality of modern man]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu. Seriya: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies*, 1 (33), 146-149.

12. Gudmanian, A., Drotianko, L., Shostak, O., Kleshnia, H., Ordenov, S., 2020. Transformation of ecological consciousness in the process of solving global ecological problems. *E3S Web of Conferences* 175, 14017.

Л. Г. Дротянко

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ КРИЗИС ТЕХНОГЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ: РИСКИ ХХІ СТОЛЕТИЯ

Аннотация. В статье исследуются особенности кризисных явлений в отношении «человек – природа» в начале ХХІ столетия, связанные с расширением техносферы. Уточнено содержание термина «техносфера» с позиций философского мировоззрения. Показано, что технологическое развитие человечества в ХХІ столетии касается не только техногенной среды на планете Земля, но и в значительной мере нарушает естественное состояние космического пространства в связи с запусками искусственных спутников, ракет и т.д., которые со временем выходят из строя и становятся космическим мусором. Таким образом, далекий космос становится для землян более близким не только с точки зрения его изучения, но и с точки зрения негативного влияния технологического его освоения человечеством. В связи с этим в статье рассматриваются возможные экологические риски, обусловленные дальнейшим нарастанием технологической деятельности человечества в космосе.

Ключевые слова: природа, техносфера, техногенная цивилизация, экологический кризис, технологическое развитие, космическая деятельность, экологические риски.

L. Drotianko

ECOLOGICAL CRISIS OF TECHNOGENIC CIVILIZATION: RISKS OF THE XXI CENTURY

Introduction. Since the late 60's of the twentieth century, scientists and philosophers have talked about the survival of mankind through the irrational activities of people in nature. Since then, a thorough study of the problem of the relationship of man and society to the biosphere began in the natural sciences, in interdisciplinary fields, and in social sciences. In the XXI century, the technological activity of people in a technogenic civilization is significantly expanding beyond the Earth's atmosphere, which encourages a philosophical understanding of the processes of further technologicalization of the biosphere and near space. **The aim and tasks** Based on the clarification of the meaning of the terms "technogenic civilization" and "technosphere", new aspects of technical and economic activities of mankind and possible risks to nature and society in the XXI century have been identified. **Research methodology** Methodological means of achieving the stated goal of the study are socio-cultural, systemic and interdisciplinary methodological approaches, the principles of hermeneutics and historicism, as well as the method of cultural and semantic analysis. **Research results.** The term "technogenic civilization" began to be widely used by methodologists of science to analyze the peculiarities of the development of modern science and technologies based on it from the end of the twentieth century. The meaning of the term "technosphere" correlates with the previous one, clarifying the features of technological activity of mankind in nature. At the beginning of the XXI century, new environmental risks are emerging due to the technological development of space. During the development of outer space, humanity has created a man-made shell of the planet, which is poorly consistent with its biological shell. It is important that the development of outer space at the present stage of functioning of the technosphere take place in the interests of all mankind on the principles of anthropocosmism. **Discussion** The ideas of scientists and philosophers concerning the need for humanity to develop the so-called cosmic or global consciousness are considered. In particular, the article analyzes the views of V.I. Vernadsky, M. M. Moiseev, E. Toffler, E. Moren and others. Their concern about the level of responsibility of people on the planet for the fate of nature is shown, which is why thinkers call for the formation of the Collective Mind and Collective Will (Moiseev). **Conclusions.** The ecological situation in the Earth's biosphere and near-Earth space can improve if the efforts of international organizations, environmental movements, leading scientists of the world will support the eco-centric approach in the study of the natural environment in its broadest sense and in its technical and technological development. This worldview-methodological approach will contribute to the development of an adequate assessment of existing natural resources and the degree of interdependence of society and the biosphere in general.

Keywords: nature, technosphere, technogenic civilization, ecological crisis, technological development, space activity, ecological risks.

УДК 160.1

Л. Г. Комаха¹, Н. А. Колотилова²**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГІКИ ПОЧАТКУ ХХ ТА ХХІ СТ.**¹ORCID ID: 0000-0002-8474-372X²ORCID ID: 0000-0002-7450-2981

Анотація. У статті досліджено особливості розвитку логіки на початку ХХ та ХХІ ст. Продемонстровано, що початок минулого століття характеризувався суттєвими зрушеннями у логіці насамперед у науковому ракурсі завдяки розробці формалізованих мов та тісним зв'язком із математикою, підґрунтя чого було закладене в працях другої половини ХІХ ст. У результаті ми отримали величну будову сучасної формальної логіки. На початку теперішнього століття розвиток логіки стимулюється насамперед запитом освіти, що в другій половині ХХ ст. обумовило критику формальної логіки й розробку неформальної логіки, яка привернула увагу широких кіл науковців і здобувачів освіти. На сьогоднішній день формальна й неформальна логіки об'єднують свої зусилля в розробках аргументативної проблематики як у напрямі побудови загальної теорії, так і в дослідженнях аргументації у різних типах дискурсів, а також у межах комп'ютерних наук.

Ключові слова: логіка, формальна логіка, неформальна логіка, теорія аргументації, міркування, логічна форма, правильність, аргументація, доведення, вивід.

Вступ

Початок ХХ ст. характеризувався суттєвими зрушеннями в багатьох науках – як природничих, так і гуманітарних. У цьому процесі логіка займала особливе місце. Адже з моменту свого формування ще за часів Стародавньої Греції вона поставала радше як гуманітарна наука й була тісно пов'язана зокрема з риторикою. Як було продемонстровано у

монографії (Колотилова, 2019: 258), цей взаємозв'язок в історичній ретроспективі обумовлювався початково спільним об'єктом дослідження, яким виступило вербальне мислення, а згодом аргументація як певна діяльність в єдності логічних та риторичних характеристик. Логічні характеристики орієнтовані насамперед на обґрунтування положень, а риторичні – на переконання співрозмовників у прийнятності цих